

Recensions

GRASA, Rafael i ULIED, Andreu (eds.)
Medi ambient i governabilitat a la Mediterrània
 (Barcelona: Proa, 1997)

El germen d'aquesta publicació es troba en el Simposi Internacional «Reptes Ambientals per a la Governabilitat de les Societats Mediterrànies» que va tenir lloc al febrer de 1995 a l'Institut Català de la Mediterrània. Malgrat això, aquest llibre té una entitat autònoma i pròpia. No és un simple recull de les intervencions o les conclusions, sinó que aprofita els grans eixos temàtics que es van debatre en el simposi i hi incorporan col·laboracions d'experts que no hi van participar directament.

L'anomenada crisi ambiental, amb una percepció pròpia dels problemes, ha permès recuperar l'interès pels efectes a llarg termini, per les relacions entre les escales local i global, entre els sectors econòmics i els actors polítics i socials, per tractar d'identificar les variables clau, sovint irreversibles, i per tant amb un alt component estratègic de la resta d'aspectes secundaris. La incorporació de la perspectiva ambiental dins del marc dels àmbits de presa de decisions suposa una autèntica revolució cultural.

Les interrelacions entre governabilitat i medi ambient, des del punt de vista de les implicacions decisionals de l'ordenament de l'activitat humana, marquen els

eixos estructurants d'aquest llibre. Sempre dins del marc de la Mediterrània, que com a àmbit bioclimàtic específic i, alhora, conflictiu (tan ambientalment com políticament), esdevé un camp d'anàlisi extraordinàriament ric. El desenvolupament, com a element multidisciplinari amb dimensions socials, culturals, econòmiques i polítiques, i la cooperació, entesa com a estratègies conjuntes, conformen els elements conductors de les diferents col·laboracions presents en aquest llibre.

El llibre s'estructura en dues parts diferenciades. La primera pretén aportar una visió global i emmarcar les qüestions centrals i els grans reptes de la governabilitat a la Mediterrània. Aquesta part conté dues col·laboracions suggeridores: la primera, de Ramon Folch, titulada «Sociologia i governabilitat: la subversió postindustrial», i l'altra, un article de Serge Antoine —reelaborat pel professor Rafael Grasa—, amb el títol «La Mediterrània: un únic vaixell amb 21 estats? Una nova estratègia de cooperació interregional».

La segona part se centra en les visions sectorials. Experts de deu sectors diferents, d'ambdues ribes de la Mediterrània, analitzen de quina manera els problemes ambientals estan transformant els pro-

cessos de decisió dins del seu sector, canviant els problemes prioritaris o creant-ne de nous. Les aportacions dels diferents autors mostren com els aspectes mediamientals representen la transformació de bona part dels pressupostos econòmics, polítics i culturals generats per la societat occidental fins ara. Així, s'analitzen els models de cooperació nord sud, les noves fórmules d'ecodesenvolupament, els criteris de seguretat ambiental i la prevenció de riscos, el paper de les grans infraestructures, les polítiques territorials i urbanístiques, la gestió empresarial o la innovació i transferència tecnològica.

En aquesta segona part, autors com Ignasi Sachs i Rafael Grasa, aborden les noves estratègies de desenvolupament o, si som més exactes, d'ecodesenvolupament, terme que prefereixen en contraposició al més utilitzat de desenvolupament sostenible, ja que reflecteix una ambigüïtat menor i remarca la importància de la participació i implicació dels seus protagonistes. Pel que fa a la prevenció de riscos i a la gestió dels recursos naturals, s'afirma que aquests sobrepassen nítidament les actuals fronteres estatals. La provisió de serveis com xarxes internacionals interconnectades (electricitat, gas, aigua...) posa en crisi les jurisdiccions territorials de les administracions. Aquesta internacionalització de la problemàtica ambiental i les qüestions polítiques que se'n deriven queda reflectida, en el cas específic de l'aigua, en l'article de Bichara Kader sobre «La geopolítica de l'aigua a la Mediterrània».

La creixent importància de la urbanització del litoral com a problema greu a ambdues ribes de la Mediterrània ha provocat l'inici de transformacions en les legislacions del sòl. En alguns països, de criteris estratègics o purament paisatgístics s'està passant a criteris específicament ambientals, com la preservació de la biodiversitat. Tanmateix, resta per fer «una anàlisi integrada de l'ecosistema urbà» tal com posa de manifest Manuel de Torres

en la seva aportació. D'altra banda, es plantegen algunes esperances basades en els models alternatius de creixement i transformació urbana, com reivindica Tahar Gallali en el seu article.

Respecte a les grans infraestructures, la consciència ambiental ha obligat a la revisió dels criteris emprats en la seva planificació, és a dir, a considerar canals de negociació, formes de mediació i d'arbitratge dels interessos i les necessitats de les diverses parts implicades, tant decisors com afectats. Un exemple d'aquesta evolució és el fet que els estudis d'impacte ambiental s'han convertit en peces clau en el procés de decisió. Malgrat això, el seu caràcter sectorialitzat posa de manifest que els aspectes ambientals s'entenen massa sovint com a costos addicionals per minimitzar l'impacte de les infraestructures.

Dins de l'àmbit de l'empresa, l'article de Manuel Ludevid mostra com a poc a poc les empreses consideren cada cop menys els temes ambientals com a costos externs, sinó com a factors eventuais de competitivitat i d'oportunitat de negoci. Les transformacions dins l'àmbit empresarial requereixen canvis tecnològics, organitzatius i corporatius que comporten una «segona revolució cultural» a l'empresa.

Aquests apunts del contingut del llibre mostren com es tracten els temes ambientals des d'una perspectiva multisectorial, però sense tractar de resumir els estudis anteriors, sinó repensant les diferents implicacions ambientals en la governabilitat des del punt de vista mediterrani, profunditzant en els aspectes culturals i de valors implicats.

Les principals conclusions generals que podem extreure del llibre se centren, en primer lloc, en el fet que l'ordenament de les nostres societats està fortament afectat pels reptes ambientals, reptes que no coneixen fronteres polítiques i que demanen una cooperació i negociació permanent entre actors públics i privats. Per això, malgrat la importància de les administracions públiques en el seguiment dels

problemes ambientals, el medi ambient és un dels camps on la mateixa societat civil pot establir mecanismes reguladors que funcionin sense la necessitat d'autoritats formals al darrere.

D'altra banda, es posa de manifest que cal tenir presents els lligams existents entre desenvolupament i medi ambient, però mai de forma aïllada, sinó en connexió amb altres problemàtiques com la seguretat internacional i la pau, l'economia, la justícia i la democràcia. Això obliga a

considerar les condicions socials com a punt de partida dels esforços en favor de l'ecodesenvolupament. La Mediterrània ha d'afrontar dos grans problemes: el del medi ambient, com a problema a llarg termini; i un de més immediat, la pobresa i l'exclusió social. En aquest sentit, no es podrà parlar de desenvolupament mentre hi hagi una tendència creixent al dualisme en les nostres societats.

Jordi Padilla i Rovira

ROQUE, Maria Àngels (ed.)

Identities and conflict of values. Diversidad y mutación social en el Mediterráneo
Barcelona: ICM/Icaria, 1997

Aquest llibre recull el pensament de molts dels autors, de moltes de les disciplines implicades actualment en el debat sobre els valors i les identitats que descriuen les societats mediterrànies en la fi de segle. L'antropologia, la sociologia, la història, la filosofia, etc. hi tenen molt a dir sobre la repercussió dels canvis que la fi de la guerra freda ha afegit a un món globalitzat en els seus intercanvis i regionalitzat en el seu destí. La publicació reflecteix així la complexitat de l'anàlisi de la mutació de valors i del seu futur, una anàlisi que ha passat d'una complexitat dimensió estrictament econòmica i política a una visió de major caire cultural, fonamental com a estri de comprensió de les tendències que conviuen i entren en conflicte en les nostres societats.

L'esperit que presideix les aportacions multidisciplinàries és la recerca d'un diàleg entre cultures, però com indica l'editora del llibre, Maria Àngels Roque, directora del Departament d'Estudis de l'Institut Català de la Mediterrània, a partir de la fonamentació d'una ètica compartida, amb respecte per les diferents formes de vida i tenint en compte que els clivatges tradició/modernitat, localisme/universalisme no tenen lloc en un

món on coexisteixen diversos tipus de modernització, diferents modes d'adaptació als processos socials.

La tendència actual és la de lluitar per aconseguir una sinèrgia entre tradició i modernitat a les societats del nord i del sud de la Mediterrània. La convivència de ritme és, en el cas de la Mediterrània sud, el quadre on es desenvolupen les tensions que més colpeixen la societat: de fet, les dificultats de formulació i la problemàtica de la modernitat adobaran el terreny sobre el qual es desenvoluparan les dinàmiques identitàries que, al seu torn, actuaran directament sobre els mecanismes de formulació de l'esmentat esdevenidor. L'aparent immovilitat de l'Islam, destaca Gema Martín Muñoz, i la percepció occidental d'aquest, errònia, amaguen el fet que les societats mediterrànies fan reajustaments dels seus sistemes de valors socials, civils i polítics. La mentalitat dels països islàmics canvia i també s'hi produeix un procés de secularització i individualització. Fins i tot el fonamentalisme és menys un simple retorn a la religió que no pas una major llibertat d'interpretació. En canvi, la visió rígida que la riba nord té sobre la civilització araboislàmica situaria una nova fron-

tera cultural al sud basada en una intolerància envers l'«altre».

El Magrib, per exemple, indica Nadji Safir, cerca la reformulació d'un consens social sobre aquest futur, tenint en compte, però, en primer terme la caiguda del mur de Berlín i l'aparició de nous conflictes formulats en termes diferents, culturals, en un marc i amb uns referents que no tenen res a veure amb la guerra freda. En segon terme, l'existència d'unes idees sobre el desenvolupament que han generat masses d'exclusos per a qui l'única esperança sembla ser adherir-se a un projecte global de justícia social difús i ambigu. Un projecte, a més, que emmarca la totalitat de l'individu.

Però les dificultats provenen també de la tendència a cercar un universalisme a les societats occidentals que no permet pactar mecanismes de garantia comuna per mantenir l'autonomia d'allò individual, a tota la conca. Josep Ramoneda i Adela Cortina argumenten que qualsevol ideal cosmopolita ha de tenir en compte el conflicte com a element constituent d'allò social i que no es pot parlar de fantasies perfeccionistes. Més enllà encara d'aquest pensament es troben les dinàmiques de la identitat. La identitat no és un concepte dèbil, indica l'antropòloga Maria Àngels Roque: és un patrimoni i una força, tot i que cal distingir entre identitats obertes i tancades. Les dimensions identitàries poden ser un concepte entenedor per tal d'analitzar les tendències culturals del final del mil·lenni. Però ho seran si s'analitzen com a no úniques i no úniques. La diferenciació de lògiques identitàries en el si d'una mateixa societat o entre societats és fonamental, i manifesta l'existència de ritmes i intensitats d'abast desigual.

En el terreny del que és concret, i per fer una anàlisi de la mutació de valors en les societats mediterrànies, l'aportació sociològica és fonamental. Parlar de valors no és fàcil; si transcendim l'individu per arribar a la persona (dimensió individual

més la social) sorgeixen diferents opinions sobre els valors, la seva configuració, manteniment i canvi. Allò que en roman és la possibilitat de transmissió: l'educació a través d'unes institucions primàries i secundàries, que en funció de les diverses societats afavoreixen uns elements o altres, que no són sinó l'exemple de l'oscil·lació de l'individu contemporani entre les tradicions patriarcal i l'aventura de la modernitat. Khadija Amiri indica que cal avaluar com funcionen els elements socials, que aporten a l'evolució dels valors en el context mediterrani: l'educació i l'ocupació són els instruments d'evolució social que de manera més clara tenen conseqüències en l'evolució dels valors. Per la seva banda, Marina Subirats o Lilia Ben Salem ofereixen un retrat aclaridor de l'evolució del comportament de la institució familiar.

I en darrer terme, Karl Popper ens recorda, amb el concepte de societat oberta, que, encara que els diversos valors entrin fàcilment en conflicte, això no implica que la nostra moral o agenda, ni tampoc les de l'altre, siguin inconsistents. Es tracta d'evitar l'aparició d'una ideologia dogmàtica, mitjançant una mesura del conflicte en el marc dels nostres valors. Una nova lectura de conflictes, o en termes de Mohamed Arkoun la creació d'un nou espai d'intel·ligibilitat, on una tolerància activa pugui crear espais d'intercanvi cultural, més enllà de les herències, o de la tolerància-indiferència oferta per les tesis culturalistes.

Norbert Bilbeny apunta les perspectives d'una resposta en clau de l'Europa mediterrània. Fonamentalment, aquest nou requeriment implicaria una crítica que trenqui amb la imitació i una resposta basada en una cultura moral laica i pluralista, més enllà de la moralitat tradicional a la deriva. Des de l'altra riba, Shlomo Ben Ami recorda la influència d'un conjunt de valors que la Mediterrània ha ofert, uns valors de caràcter europeu però no estrictament occidental.

En aquest punt, cal fer referència a la dimensió identitària, social i cultural mediterrània, que hauria de ser analitzada tenint en compte els canvis que es produeixen, de més a prop. Sense perdre de vista els errors, les manipulacions o la

manca de sentit a la qual històricament pot haver estat sotmesa, suposa un nou repte per a les societats que componen la conca.

Helena Oliván Pena